

Інститут психології імені Г.С.Костюка
АПН України

ISSN 2072-4772

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ

Том 11

Психологія особистості. Психологічна допомога особистості

Випуск 11

Частина 2

Київ - 2014

Інститут психології імені Г.С. Костюка
НАПН України

**АКТУАЛЬНІ
ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ:**

Збірник наукових праць Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України

Том 11

**ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ.
ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА
ОСОБИСТОСТІ**

Випуск 11

Частина 2

Київ – 2014

3. Эрик Берн Процесс общения [Электронный ресурс].- Режим доступа:
http://www.sunhome.ru/books/b.process_obscheniya

4. Янг К.С. Диагноз – Интернет-зависимость/К.С. Янг//Мир Интернет.-
2000.-№2.- С. 24-29.

УДК: 159.947.5 (045)

Назарук Оксана Николаївна
Національний авіаційний університет.
м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНОГО ТА ТЕХНІЧНОГО НАПРЯМКІВ

Статья посвящена исследованию, направленному на теоретическое изучение особенностей мотивационной сферы личности, на рассмотрение разнообразных моментов – внутренних и внешних, влияющих на данную сферу. В статье мотивационная сфера также анализируется через призму возраста. Именно юношеский возраст является важным этапом в становлении личности как будущего специалиста, как профессионала. Проведенное личностное эмпирическое исследование показало особенности и отличия в мотивационной сфере студентов первого года обучения в высшем учебном заведении разных специальностей.

Ключевые слова: мотивационная сфера, самопознание, социализация, юношеский возраст, возрастная периодизация.

This article is dedicated to the survey aimed at the theoretical study of the peculiarities of the motivational sphere of personality, for the consideration of internal and external aspects, affecting this sphere. The article also examines the motivational sphere through the prism of age. Exactly adolescence is an important step in the formation of the individual as a future professional. Empirical study has shown features and differences in the motivational sphere of first year students at a university of different specialties.

Key notions: motivational sphere, self-knowledge, socialization, adolescence, age periodization.

Протягом життя людиною набувається необхідний життєвий досвід, але свідомий її початок неможливий без певного рівня знань, вмінь та навичок. Людина їх отримує в систематизованому вигляді в процесі навчання, і має можливість закріплювати та реалізовувати набуті знання, уміння та навички у практичній діяльності. «Лише в цьому випадку можливий саморозвиток особистості, її «саморух» [3, с.17], який спричинюється також і її мотиваційною сферою. Крім того, саморозвиток особистості неможливий без становлення ціннісної системи особистості, яка формується на основі кількох шляхів, так як [6]: первинна соціалізація у колі родини, коли дитина вбирає цінності

притаманні попереднім поколінням або свого безпосереднього оточення, (так передаються ціннісна визначеність соціальних прошарків та груп, риси національного характеру); соціально організована система виховання, освіти та культури – це дошкільні, середні та вищі навчальні заклади, позашкільні, освітні та культурні заклади, (які втілюють державно керовану систему гуманістичного виховного впливу для поширення цінностей й вважаються основоположними для певного соціально-культурного простору); різноманітні формальні та неформальні групи, насамперед вплив оточення однолітка, чії цінності можуть відрізнятися від сімейних та суспільно визнаних (наприклад, у деяких групах підлітків дотримуються культу сили); власний досвід, коли людина «випробує» у навколишньому середовищі засвоєні ціннісні орієнтири. Ці ціннісно-сміслові орієнтири можуть впливати на формування та розвиток мотиваційної сфери молодого людини. Крім цього, розвиток молодого людини неможливий без сучасних новоутворень, умінь взаємодіяти з оточенням, схильності до самоаналізу власних вчинків й емоційних переживань, здатності до саморозвитку та професійної самореалізації.

Прагнення до самореалізації взагалі та до професійної самореалізації зокрема, спонукають людину до отримання певного набору знань, до визначення кола своїх інтересів, до певного внутрішнього аналізу потреб та нужд. Нужда (термін Г.С Костюка та С.Д. Максименка) має міцну спонукальну силу й являється необхідною складовою мотиваційної сфери особистості. Мотиваційна сфера особистості, як власне і будь-яка інша сфера людини, має на собі відбиток індивідуальності і також зазнає впливу зовнішнього середовища. Так, у хлопчиків соціальне середовище сприяє розвитку незалежності та мотивації досягнення, а у дівчат – афіліативних мотивів та мотивації уникнення невдач [5], що вже свідчить про підкріплення соціумом різних актуалізованих мотивів за статевою ознакою. Тому важливим джерелом розвитку особистості виступає соціальне середовище. Соціальне середовище, суспільство через своїх «агентів» – родину, школу, церкву, засоби масової інформації, різні економічні і політичні інститути стимулюють різні складові мотиваційної сфери і можуть по-різному впливати на мотиваційну сферу дівчат та мотиваційну сферу хлопців. Це свідчення того, що виховання як система передачі традицій поколінь, суспільного досвіду, норм та правил, включаючи особливості самої людини, відіграє суттєву роль у досягненнях молодого людини в навчальній діяльності та у формуванні внутрішньої вмотивованості щодо майбутньої кар'єри.

В мотиваційній сфері виокремлюють зовнішні та внутрішні мотиви, останні ще називають процесуальними, які безпосередньо пов'язані зі змістовними складовими діяльності. Так, процесуально мотивована поведінка здійснюється заради себе самої, тобто сам процес і зміст діяльності викликає інтерес, а не щось інше, що знаходиться поза діяльністю [1]. Тобто важливою особистості при виборі своєї майбутньої спеціальності, а це відбувається у старшому підлітковому та юнацькому віці, мати передчуття внутрішньо вмотивованості від засвоєння знань. Знання виступають базою професіоналізму і мають важливе значення для становлення майбутнього фахівця

саме у вищому навчальному закладі. І в цьому допомагає система освіти, яка виконує функцію підготовки особистості і надає їй можливість вибудувати свою життєву позицію та обрати своє майбутнє. Яскраво це відбувається саме у юнацькому віці, який можна назвати віком очікувань, віком реальної перевірки своїх можливостей та практичної реалізації задуманого.

Ситуація вибору життєвого шляху – це соціальна ситуація розвитку особистості у юнацтві. У юності людина може вступаючи на шлях дорослості переглядати свою життєву позицію, усвідомлено ставитись до прагнень, бажань і інтересів, а значить сконструювати власне життєве та професійне майбутнє. Людина цього віку вже має можливість перебувати в різному оточенні, бо коло спілкування значно розширюється, випробувати різні соціальні ролі, перевіряти нові або набуті на попередніх етапах її розвитку соціальні знання, висувати припущення власних досягнень в особистій сфері та у майбутній професійній сфері.

Юнацький вік, на відміну від попередніх вікових етапів, відрізняється загальною стабільністю особистості. У порівнянні з підлітками, юнаки більш схильні приймати власне «Я», їхня самоповага збільшується, що впливає на становлення світогляду. На цьому етапі розвитку людини відбувається становлення моральної стійкості особистості, збільшується контроль за своєю поведінкою та проявом емоцій. Інтелектуальний розвиток супроводжується накопиченням та систематизацією знань про світ, а рефлексія стає тим ґрунтом, на якому будуються розуміння себе, своїх можливостей, прагнень, первинних уявлень про свою майбутню професійну діяльність.

У вітчизняних та зарубіжних концепціях приділяється значна увага, поміж інших вікових періодів, старшому підлітковому та юнацькому віку, як періодам великих надбань та великих відкриттів. Так, у представників психодинамічного підходу є своя «хронологія» розвитку людини [7], [8] [9]. За З. Фрейдом, в юнацькому віці формується здатність «працювати й любити», тобто створювати щось корисне та цінне, виходячи з власного досвіду. У К. Юнга основними завданнями юнацького віку є розширення обсягу свідомості за рахунок навчання і поступове, хоча і неповне, досягнення автономії від сім'ї. У теорії психосоціального розвитку Е. Еріксона, юнаки знаходяться на стадії, коли відбувається ідентифікація, тобто засвоюються зразки поведінки значущих для них інших людей. Коли відбувається неправильна ідентифікація, то формуються негативні риси. У зв'язку з цим може розвинути рольова плутанина, що може призвести до неадекватного інтегрування людного особистого досвіду і може проявитись в афективній, соціальній та професійній сферах. Тому дуже важливим на цьому віковому етапі є формування адекватного уявлення дитини про світ і свою роль у ньому, про свої можливості. Всі психологічні, соціальні та особистісні надбання минулих етапів особистості потрібно буде починати втілювати на цьому віковому етапі у свою діяльність: спочатку у навчальну, а згодом у професійну.

За вітчизняною періодизацією дитинства людина включена протягом всього життєвого шляху у відповідні до вікового цензу види діяльності, які змінюють одини одного у соціальному середовищі. У періодизації Д.Б. Ель-

коніна [2], діяльність першого та другого типу може впливати на розвиток сфери мотивацій та потреб, а також на інтелектуально-пізнавальну сферу особистості. Так, діяльність першого типу включає безпосередньо-емоційне спілкування немовляти, рольову гру дошкільника та інтимно-особистісне спілкування підлітка, які за змістом та глибиною відрізняються одна від одної, але орієнтують дитину на норми стосунків між людьми. Це так звана система стосунків «дитина-суспільний дорослий» або «людина-людина».

Друга група видів діяльності спрямована на формування операційно-технічних можливостей дитини, яка включає предметно-маніпулятивну діяльність дитини раннього віку, навчальну діяльність молодшого школяра і навчально-професійну діяльність старшокласника. Ці означені провідні види діяльності зовні мало схожі одна на одну, але за змістом вони спрямовані на засвоєння суспільно вироблених способів дій з предметами і на засвоєння різних еталонів. Це так звана система стосунків «дитина-суспільний предмет» або «людина-річ». Переживання, які складають внутрішній план життя людини, починаючи з дитинства, являються так само важливими, як і її зовнішня активність, її діяльність.

За В.В. Давидовим [4, с.10], у дітей старшого шкільного віку та юнаків провідною є навчально-професійна діяльність, завдяки якій формуються пізнавальні інтереси та елементи дослідницьких вмій, а також професійне та життєве самовизначення. Самовизначення впливає на формування світогляду, на усвідомлення свого місця у соціумі, вибір своєї професії, а значить на особливості мотиваційної сфери.

Тому у нашому дослідженні брали участь близько 100 студентів-першокурсників гуманітарного та технічного напрямків (по 50 осіб), які навчаються у Національному авіаційному університеті. Нами було проведено: психодіагностичний етап збору емпіричних даних особливостей мотиваційної сфери студентів методиками – «Діагностика мотивів структури особливості» (В.Є. Мільман), «Мотиви вибору професії» (М.І. Алексеева), «Що спонукає вас до навчання» (В.А. Семиченко); етап обробки даних методами математичної статистики та їх інтерпретацію, й отримано наступні результати.

Так, за методикою діагностики мотивів особистості у студентів обох напрямків навчання переважає загальножиттєва мотивація над продуктивними мотивами. Серед гуманітаріїв високі показники були отримані за шкалами «комфорт» ($M=4,94$) та «спілкування» ($M=4,4$), які є значущими потребами для професії психолога. Зрозуміло, що для психологів комфортні умови роботи з клієнтом (дорослою людиною або дитиною) є потребою і необхідністю (потрібно мати під рукою необхідний інструментарій); прагнення до спілкування можна назвати умовою професійної діяльності, оскільки дана професія відноситься до типу професій «людина-людина», яка включає у себе виражену орієнтацію на людей. Також значні показники були виражені за шкалами «творча активність та діяльність» ($M=3,9$), що свідчить про прагнення студентів-першокурсників гуманітарного напрямку через отримання знання реалізувати себе у діяльності та творчо проявити себе.

У студентів-першокурсників технічного напрямку в загальножиттєвому профілі домінують шкали – «життєзабезпечення» ($M=3,66$), «соціальний статус» ($M=3,52$), «спілкування» ($M=3,44$), а потреба у комфорті, на тлі інших потреб, не є значною ($M=2,7$). Можливо це пов'язано з тим, що хлопці, яких більшість серед студентів технічного напрямку готові до зустрічі зі складностями як у житті, так у діяльності. І для студентів цього напрямку саме вступ на престижний факультет (аеронавігація) та майбутній диплом спеціаліста у технічній галузі являються більш привабливими. За встановленими потребами простежується прагнення матеріального благополуччя у майбутньому, яке може надати майбутня професія. Виходить, що соціальний престиж самої професії дещо вищий, ніж зорієнтованість на саму діяльність, на процес оволодіння нею. Це може пояснюватись також складністю тих предметів, які зараз вивчають студенти і ще не можуть визначити об'єктивно за первинними результатами наскільки вони успішні у навчальній діяльності, також виходячи і з власних суб'єктивних показників. У подальшому можуть захопити сам процес навчання та зміст предметів, які у поєднанні із сформованою цінністю своєї професії може дати гарних фахівців суспільству.

Наступна методика спрямована на встановлення мотиву вибору професії, яка виявляє зовнішню мотивацію (заробіток, престиж) та внутрішню мотивацію (задоволення від роботи та суспільна значущість) дозволила встановити наступне. Студенти обох напрямків мають високі рівні внутрішньої індивідуальної та соціально-значущої мотивації. У гуманітаріїв домінує внутрішня індивідуальна мотивація ($M=19$), у студентів технічного напрямку – внутрішня соціально-значуща мотивація ($M=17,84$). Це може свідчити про те, що студенти гуманітарного напрямку прагнуть проаналізувати, дослідити себе, розкрити власні можливості, реалізуватись. Внутрішні соціально-значущі мотиви ($M=18,24$) гуманітаріїв спрямовані на соціальний аспект діяльності, тобто приваблює не зовнішній антураж, а саме зміст діяльності.

Серед студентів технічного напрямку домінує внутрішній соціально-значущий мотив ($M=17,84$), який показує наскільки людина внутрішньо готова нести відповідальність за свої професійні дії та вчинки, наскільки здатна приносити користь іншим людям своєю професійною діяльністю. Внутрішній індивідуально-значущий мотив ($M=17,28$) показує прагнення студентів знайти себе через розвиток своїх здібностей, через розвиток творчого потенціалу, через свою майбутню професію.

Наступна методика, яка була застосована для дослідження особливостей мотиваційної сфери студентів-першокурсників, дозволяє встановити мотиви потреби засвоєння знань. У студентів гуманітарного та технічного напрямків більш значущими є такі мотиви як самовиховання, практичний і професійно-значущий мотив, пізнавальний мотив, комунікативний мотив.

Було встановлено, що для студентів-психологів гуманітарного напрямку першого курсу найбільшу значущість становить прагнення до самоосвіти, набуття необхідних знань для саморозвитку (шкала «самовиховання» – $M=7,66$) та бажання отримувати глибокі знання, які дозволяють мати якісну освіту та

улюблену майбутню роботу (шкала «практичний та професійно значущий мотив» – $M=7,38$). Наступними за значимістю у наших досліджуваних є пізнавальний ($M=6,24$) та комунікативний мотиви ($M=6,18$). Це може свідчити про те, що студентам-психологам подобається вивчати фахові навчальні дисципліни і подобається перебувати у студентському колі, у колективі.

Серед студентів-психологів мотив «соціального престижу» ($M=5,44$) має найнижче значення. Можливо це пов'язано з тим, що студенти вбачають у професії психолога, з одного боку, незвичайність (різноманіття психологічних напрямків, практичних прийомів впливу на особистість тощо), а з іншого боку, вони тільки-но починають обирати свій напрям (теоретичної психології або практичної психології). Потрібно враховувати й ставлення дорослого населення до професії психолога, до його можливостей, яке має дещо викривлене уявлення про цю важливу й потрібну професію.

У студентів першокурсників технічного напрямку найбільшого значення має мотив самовиховання ($M=7,98$). Важливо, що у студентів, які тільки-но почали навчатись вже проявились прагнення до самоосвіти, до саморозвитку, до якісного оволодіння знаннями. Майже однаково високі показники було отримано за шкалами «практичний та професійно значущий мотив» ($M=7,02$) і «пізнавальний мотив» ($M=6,92$) і дещо нижчі – за шкалою «комунікативний мотив» ($M=6,7$). Це може свідчити про те, що студентам технічного напрямку подобається вивчати певні фахові навчальні дисципліни і вони прагнуть отримувати глибокі та якісні знання, які дозволять мати добру освіту та у майбутньому стати гарним фахівцем своєї справи. Крім того, досліджувані вбачають потребу у спілкуванні в студентському колі, яке дозволяє певною мірою перевірити свої особистісні якості та знайти дружню підтримку. І спілкування може розглядатись як можливість духовного та інтелектуального розвитку.

Отже, порівняльний аналіз на рівні інтерпретації даних психодіагностичних методик дозволив встановити загальні закономірності, що притаманні студентам першого курсу різних напрямів навчання, а також з'ясувати особливості прагнення навчатись за обраною спеціальністю (гуманітарною або технічною) з урахуванням гендерних характеристик.

За гендерною ознакою встановлено, що дівчата прагнуть навчатись та працювати у комфортних умовах, в той час, як для хлопців цей показник не являється важливим. Власне, професія психолога пов'язана з комфортними умовами для клієнта та спеціаліста, щоб відбувалась якісна консультація з необхідним інструментарієм. Головне, створення таких умов цілком залежить від самого психолога, на відміну від спеціалістів технічного напрямку, де умови для працівників вже створені.

Порівняльний аналіз отриманих даних за допомогою методів математичної статистики дозволив встановити особливості мотиваційної сфери студентів першого року навчання гуманітарної та технічної спеціальності. Статистичну значущість ($p \leq 0,01-0,05$, де p – рівень значущості критерію визначення розбіжностей двох незалежних вибірок) за непараметричним критерієм Манна-

Уітні було виявлено серед таких мотивів, як внутрішній індивідуально значущий мотив ($p \leq 0,008$), мотив спілкування ($p \leq 0,05$), комунікативний мотив ($p \leq 0,05$), творчої активності мотив ($p \leq 0,019$), мотив комфорту ($p \leq 0,000$), мотив соціального статусу ($p \leq 0,039$). Так, у студентів гуманітаріїв було отримано такі середні арифметичні значення мотивів: внутрішній індивідуально значущий мотив ($M=19,00$), мотив спілкування ($M=4,40$), комунікативний мотив ($M=5,44$), творчої активності мотив ($M=3,99$), мотив комфорту ($M=4,94$), мотив соціального статусу ($M=2,54$). У студентів технічного напрямку навчання були отримані такі середні арифметичні значення мотивів: внутрішній індивідуально значущий мотив ($M=17,28$), мотив спілкування ($M=3,44$), комунікативний мотив ($M=6,26$), творчої активності мотив ($M=2,8$), мотив комфорту ($M=2,7$), мотив соціального статусу ($M=3,52$). За середніми арифметичними значеннями зазначених вище мотивів у студентів гуманітаріїв та технарів було зроблено порівняльний аналіз особливостей мотиваційної сфери.

Студенти-першокурсники гуманітарного напрямку, які обирають психологічний факультет зорієнтовані на власні внутрішні мотиви, викликані потребами, прагненнями, інтересами. Внутрішня спрямованість у зв'язку з навчальною вмотивованістю дає виражену потребу у нових знаннях. Внутрішня індивідуальна значущість мотиву у поєднанні з отриманням психологічних знань може свідчити про те, що студенти можуть обирати дану спеціальність як професійний засіб допомоги собі та допомоги іншим людям. Серед студентів технічного напрямку навчання даний внутрішній мотив на досить високому рівні, що свідчить про впевнену та свідому вмотивованість щодо вибору саме цього напрямку навчання, виходячи з власних інтересів та бажань. Також це може бути свідченням вираженої потреби дізнаватись нове, вивчати, засвоювати знання з фахових дисциплін.

Потреба у спілкуванні може свідчити про позитивний соціальний досвід студентів гуманітарного та технічного напрямку навчання, про нормальне проходження соціалізації. Крім того, студенти гуманітарного напрямку включаються своєю майбутньою спеціальністю у професію типу «людина-людина» і виражена вмотивованість на спілкування може бути свідченням профпридатності.

Суттєві відмінності серед студентів цих напрямків навчання встановлено за комунікативним мотивом. Афіліативні потреби у спілкуванні більш яскраво виражені у студентів технічного напрямку навчання. Навчальний заклад студенти технічного напрямку навчання можуть розглядати як можливість встановлення нових контактів, просто отримувати задоволення від самого процесу спілкування з одногрупниками.

Творчої активності мотив, так само як і мотив комфорту переважає у студентів гуманітарного напрямку. Потрібно зазначити, що майбутня професія гуманітаріїв може бути пов'язана з творчим підходом при виборі консультативних та психотерапевтичних технік, з розробкою нових технік для якісної допомоги дітям та дорослим, з самодосконаленням. Прагнення до комфорту також можна пов'язати зі специфікою діяльності, з професією психолога.

Відчуття внутрішньої гармонії самого спеціаліста, який надає допомогу іншим людям являється важливою умовою. Ось чому, щоб стати гарним фахівцем – консультантом чи психотерапевтом, майбутній фахівець у іншого спеціаліста-психолога сам проходить довготривалу індивідуальну консультацію.

Останній мотив, це мотив соціального статусу, має відмінність у двох групах студентів. На відміну від студентів-психологів, для студентів технічних спеціальностей цей мотив є важливим. Пов'язаний з тим, що спеціальність пов'язана з цікавою та складною працею, яка викликає захоплення у суспільстві та повагу. Крім того, спеціалісти – випускники даного технічного факультету можуть отримувати після влаштування на роботу гідну платню у порівнянні з працею психолога.

Отже, за результатами нашого дослідження у студентів обох напрямків переважала загальножиттєва спрямованість особистості над професійною спрямованістю. Вочевидь це пов'язано з тим, що до кінця студенти не усвідомлюють своїх майбутніх обов'язків, змісту своєї діяльності. Проте у гуманитаріїв розвинене внутрішнє прагнення до самопізнання, пошук власних можливостей і спрямованість на допомогу іншим людям. Студенти технічного напрямку спрямовані на пошук соціальної значущості професії та на матеріальне благополуччя завдяки обраній спеціальності. Спільним виявились мотиви до навчання, які свідчать про правильний вибір студентами (самостійно або за допомогою близького оточення) своїх майбутніх професій. При порівнянні результатів студентів-психологів та студентів-технічного напрямку відносно ставлення до своєї майбутньої професії можна зазначити, що у них переважає внутрішня мотивація. Це свідчить про високий рівень самоусвідомлення студентів, уміння ними ставити перед собою певні цілі та знаходити внутрішні ресурси для їх досягнення.

Література

1. Занюк С.С. Психологія мотивації: навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. – 304 с.
2. Кулагина І.Ю., Колоцький В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – М.: Сфера, 2001. – 464 с.
3. Мистецтво життєтворчості особистості: Наук.-метод. посібник: У 2 ч. / Ред. Рада: В.М. Доній (голова), Г.М. Несен (заст. голови), Л.В. Сохань, І.Г. Єрмаков (керівник авторського колективу) та ін. – К.: ІЗМН, 1997. – Ч. 1.: Теорія і технологія життєтворчості. – 392 с.
4. Психическое развитие младших школьников: Экспериментальное психологическое исследование / Под ред. В.В. Давыдова; Науч.-исслед. ин-т общей и педагогической психологии Акад. пед. наук СССР. – М.: Педагогика, 1990. – 160 с.
5. Психология человека от рождения до смерти. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – 656 с.

6. Психологія і педагогіка життєтворчості: Навч.-метод. посібник / Ред. Рада: В.М. Доній (голова), Г.М. Несен (заст. голови), Л.В. Сохань, І.Г. Єрмаков (наук. ред.) та ін. – К.: ІЗМН, 1996. – 792 с.

7. Фрейд З. Психология бессознательного: Сб. произведений / Сост., науч. ред., авт. вступ. ст. М.Г. Ярошевский. – М.: Просвещение, 1990. – 448 с.

8. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности (Основные положения, исследования и применение). – СПб.: Питер, 1999. – 608 с.

9. Эриксон Э.Г. Детство и общество: Пер. с англ. – 2-е изд. – СПб.: Ленато; АСТ; Университетская книга, 1996. – 592 с.

УДК 159.98 (075.8)

Наказна Ірина Михайлівна
Ніжинський державний
університет імені Миколи Гоголя

МОТИВАЦІЙНО – СМИСЛОВА СКЛАДОВА САМОРЕГУЛЯЦІЇ СУБ'ЄКТА У КОНТЕКСТІ ЙОГО НЕАДАПТИВНОЇ АКТИВНОСТІ

У статті представлені результати дослідження особистостей типу А серед хворих на серцево – судинні захворювання та аналіз їх мотиваційно – смислової сфери. Представлені міркування про неадаптивну активність як етіологічний чинник соматичних симптомів та спроба аргументувати провідну роль психічної активності у виборі альтернативи між здоров'ям та хворобою.

Ключові слова: саморегуляція, суб'єкт, діяльність, неадаптивна активність, особистість типу А і поведінка типу А, мотивація, направленість, потреби, психодинаміка хвороби, психосоматичне здоров'я

The results of the A-type personalities sick with heart diseases investigation and the analysis of their motivation-sense sphere are presented in the article. There are reflections about the non adaptational activity as an ethiological factor of somatic symptoms and an attempt to argue the leading role of the psychological activity in the alternative choice between health and illness is provided.

Key words: self-regulation, agent, activity, non adaptational activity, A-type personality and A-type behavior, motivation, directedness, needs, illness psychodynamics, pshychosomatic health.

У сучасних дослідженнях визріли передумови розуміння процесу саморегуляції як цілісної і відкритої інформаційної системи, де не кібернетичний зрозумілий зв'язок, а взаємозв'язок самостійних рішень суб'єкта на шляху досягнення поставленої мети забезпечує як узгодженість його дій, так і структурно – функціональну оформленість регуляторних процесів. Не ставлячи за мету розглядати в даному контексті повну характеристику функціональної структури регуляції психічної діяльності в цілому (механізми регуляції окремих

психічних станів, рефлексії, активну участь у регуляції таких психічних процесів, як сприймання, мислення та ін.), ми особливо виділяємо *мотиваційно – смислово складову системно – організованого процесу внутрішньої психічної активності людини*. Процеси саморегуляції малоефективні у випадку відсутності *особистісного смислу* і відповідної мотивації суб'єкта.

Сьогодні більше, аніж коли, розкривають свій конструктивний смисл для розробки проблеми активності теоретичні погляди С.Л.Рубінштейна, якому належить заслуга чіткої постановки проблеми співвідношення «зовнішнього» й «внутрішнього». Висунутий вченим принцип, згідно якого зовнішні впливи викликають ефект, лише відбиваючись через внутрішні умови, протистояв як уявленням про фатальну приреченість, зумовленість активності з боку зовнішніх впливів, так і тлумаченню активності як особливої сили, яка не залежить від взаємодії суб'єкта з предметним середовищем. З цим принципом тісно пов'язані уявлення про направленість особистості та ідея пасивно – активного характеру потреб людини [6].

Особливий підхід до проблеми співвідношення «зовнішнього» й «внутрішнього» стверджується у працях О.М.Леонтьєва [2], де він стверджував, що *внутрішнє (суб'єкт) впливає через зовнішнє і цим самим себе змінює*. У категорії «діяльність» і через неї поняття «активність» набуло реального психологічного звучання. Важливо зазначити, що при цьому активним може бути названий не всякий процес об'єктивно представлений у діяльності, а лише такий, саме існування якого знаходиться у прямій залежності від суб'єкта. Це – процеси ініціації, запуску діяльності, її здійснення, контролю над її динамікою і т.п. Активність може бути визначена як сукупність *обумовлених індивідом моментів руху діяльності*. Діяльність трактується в широкому сенсі як динамічний зв'язок суб'єкта з об'єктами оточуючого світу, який виступає як необхідна і достатня умова реалізації життєвих відношень суб'єкта.

За О.М.Леонтьєвим, у визначенні предметної діяльності особливо виділений факт первинної незалежності, а саме автономії індивіда від предмету його подальшої діяльності. Адже предмет цей виникає не «раптом», а лише як результат становлення. Перетворення якоїсь «речі», що протистоїть індивіду, у предмет його діяльності опосередковано особливою активністю індивіда, яка здійснює акт «опредметнення». Динаміка форм предметності (перетворення предмета із зовнішньої у внутрішню детермінанту активності) також детермінована самим індивідом, і видозміни діяльності також передбачають момент подолання її висхідної предметності. Адже діяльність розглядається як така, що розвивається, виходить за свої власні межі. На думку деяких вчених [1], це подолання не здійснюється автоматично, а вимагає боротьби з установками, які склалися у попередніх предметних умовах. Усі ці процеси можуть бути об'єднані єдиним терміном «*цілепокладання*» як формування індивідом предметної основи необхідної йому діяльності: її мотивів, цілей, задач, висхідної основи майбутніх проявів активності, постійне ядро у переходах: *мотив – ціль – задача*. Активність цілепокладання – це внутрішня характеристика діяльності. *Ціленаправлена активність реалізує наявну потребу індивіда, в той час як активність цілепокладання породжує нову його потребу*.

Молдованова А.О. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ СИНДРОМУ «ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ» У ВЧИТЕЛІВ: СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ТА ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	108
Назаренко А. В. ЛЮДИНА В МЕРЕЖІ.....	115
Назарук О.М. ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНОГО ТА ТЕХНІЧНОГО НАПРЯМКІВ	120
Наказна І.М. МОТИВАЦІЙНО – СМИСЛОВА СКЛАДОВА САМОРЕГУЛЯЦІЇ СУБ'ЄКТА У КОНТЕКСТІ ЙОГО НЕАДАПТИВНОЇ АКТИВНОСТІ	128
Наконечна М. М. РОЗВИВАЮЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ДІЇ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ	142
Никоненко О.П. ДО ПИТАННЯ ЩОДО ІНТРАІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА-ПСИХОЛОГА	150
Никоненко Ю.П. РОЛЬ САМООЦІНКИ У ФОРМУВАННІ ВНУТРІШНЬОЇ КАРТИНИ ХВОРОБИ У ПАЦІЄНТІВ З ШЕМИЧНОЮ ХВОРОБОЮ СЕРЦЯ	158
Никоненко Ю.П. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ОПТИМІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З МІНІМАЛЬНОЮ МОЗКОВОЮ ДИСФУНКЦІЄЮ	171
Ніколенко А. Є., Кривоухова Ю.М. ПСИХОЛОГІЯ ГОРЯ, ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ОСОБИСТОСТІ.....	183
Новік Д. А. ЕГОЦЕНТРИЧНІСТЬ ПІДЛІТКІВ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН	188
Новік Л. О. ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ У СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ У ВНЗ.....	196
Носенко В. В. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТУРИСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	202

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ
ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ:**

Збірник наукових праць Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України

Том 11

**ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ.
ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА
ОСОБИСТОСТІ**

Випуск 11

Частина 2

Підписано до друку 23.10.2014 р. Формат 60x84/16
Папір офс. Гарнітура Times. Ум. др. арк. 28,37 Обл.-вид. арк. 32,87
Тираж 100 прим. Зам. № 913

Віддруковано ПП Лисенко М.М.
м. Ніжин, вул. Шевченка, 20. Тел.: 8 (067) 4412124
E – mail: milanik@land.ru

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 2776 від 26.02.2007 р